

Fórumon: a Romániai magyar irodalmi lexikon

Több éves előkészület, majd hosszú várakozás előzte meg a Romániai magyar irodalmi lexikon megjelenését. A Balogh Edgár kezdeményezte, a Korunktól régóta támogatott vállalkozás jelentőségét az 1982 elején piacra került első kötet kétségtelenül igazolta, jóllehet az azóta napvilágot látott bírálatok hiányokra és hibákra, következetlenségekre ugyancsak szép számmal rámutattak.

Szerkesztőségi hagyományainknak megfelelően, a Korunk-délelőttök sorában — mint jelentős szellemi teljesítményről, művelődéstörténeti eseményről — a Romániai magyar irodalmi lexikonról is vitát szerveztünk. A tekintélyes számú és összetételű közönség előtt lezajlott megbeszélésen nagyobb hangsúlyt kapott a méltatás, mint a kritika, fölmerült azonban néhány olyan szempont, amely hónapok múltán is az olvasók érdeklődésére számíthat. Ugy véljük, érdemes tehát a három felkért előadó, illetve a hozzászólók szövegéből idézni a legfontosabb gondolatokat, észrevételeket — amikor a lexikon szerzői és szerkesztői már a második kötet anyagán dolgoznak.

Szabó György mindenekelőtt a kollektív munka eredményeként elkészült könyv művelődéstörténeti előzményeit vázolta, majd szólt a lenyűgöző arányokról, adatszérien (600 címszó személyekről, 140 lapokról, 25 a romániai városok magyar művelődési életéről, 17 írói csoportosulásokról — az ábécé elejéről, A-tól F-ig bezárólag). A történeti-társadalmi háttér jellemzése különösen tanulságos volt Szabó György vitaindításában.

Szabó György • Az utókor tájékoztatása

A mostani, modern lexikon a Bod Péter, Johann Seivert, Benkő József és mások teremtette nemes hagyományt folytatja a szocializmus körülményei között, egy olyan országrészben, ahol az írásbeliség egészen más előjelet kap, mint másutt. Nálunk — gondoljunk csak XVI—XVIII. századi emlékiratirodalmunkra — mindig sokkal erőteljesebben jelentkezett a közlési, kitarulkozási vágy, az utókor tájékoztatása napló, memoár, vallomás, útirajz révén, mint az olyan helyeken, ahol a feladatok sokkal több ember között oszlanak meg. Nálunk nagyobb az egy főre jutó írás és írásbeliség; ezért van az, hogy orvosok, festők, földművesek, színészek is tollat ragadnak, és a maguk megkönnyebbülése, közvetlen környezetük vagy egész népük okulása végett papírra vetik azt a tanulságot, amellyel — rendszerint göröngyös — életpályájuk szolgált. [...]

A Romániai magyar irodalmi lexikon mondhatni hősi vállalkozás eredménye. Ismeretes, hogy nem intézményes keretek között született meg, hanem egy ember kezdeményezte, harcolt, kilíncselt érte akkor is, ha eleinte egyesek megmosolyogták — bizonyítva azt, hogy amikor az intézmény ilyen vagy amolyan okok miatt hiányzik az éppen esedékes feladat megoldásához, helyét egyének is pótolhatják, ha megvan a rátermettségük. Nemcsak Balogh Edgárra lehet itt hivatkozni — mert róla van szó —, hanem Szabó T. Attilára is, aki szintén egyszemélyes intézményként kezdte meg eléggé nem dicsérhető vállalkozását, az Erdélyi magyar szótörténeti tárt, hogy azután az egyszemélyes vállalkozáshoz — éppen úgy, mint e lexikonnál is — menet közben hozzáöjjen egy lelkes gárda, amely éveken át önkéntesként, anyagi ellenszolgáltatás nélkül hordta össze az anyagot, és ily módon az egyszemélyi kezdeményezés intézményesült. A Romániai magyar irodalmi lexikon tehát bizonyíték arra is, hogy tudunk intézményeket létesíteni, ha van épkezláb kezdeményezés, lankadatlan kitarás és a jó ügy győzelmébe vetett hit.

Időzzünk még egy keveset az intézményeknél, de most már azoknál, amelyeket a lexikon emleget. Az Antal Árpáddal, Bajor Andorral, Faragó Józseffel és másokkal foglalkozó szócikkek említik a Móricz Kollégiumot, amelyről a lexikon harmadik kötete bizonyára jelentőségéhez mért terjedelemben fog megemlíkezni. A

Móricz Kollégium, amely egy kicsit az Eötvös és a Győrffy Kollégium mintájára létesült, az akkori idők legtehetségesebb fiataljait tömörítette, kiváltképpen azokat, akik képességeiket, szorgalmukat a nép felemelésére kívánták fordítani — és amit legtöbbjük azóta megfutott pályája igazolt is. Az Erdélyi Kárpát Egyesület (EKE) Erdély tájainak és népeinek ismertetését vállalta, de művelődési célokat is szolgált előadássorozataival, 1892-től 1948-ig kiadott folyóiratával, az *Erdélyi* s nem utolsósorban a népszerű kirándulásokkal, amelyeknek látogatottságát demokratikus jellegük is biztosította, mivel a turisták között ott menetelt a gyári munkás, az egyetemi tanár, a kisiparos, s mindegyiknek volt tanulnivalója a másiktól. Az Erdélyi Múzeum Egyesület (EME) 1859-től 1948-ig állott fenn, alapítói, spiritus rectorai, mecénásai között találjuk gróf Mikó Imrét, Kemény Józsefet, Kemény Sámuel, Wass Otiliát; elnökei, titkárai közül Kelemen Lajost, György Lajost, Bíró Vencelt, id. Kántor Lajost, Szabó T. Attilát, Nagy Gézá, Jakó Zsigmondot, Nagy Jenőt említem meg. Lehetőségeikhez mérten valamennyien hozzájárultak az erdélyi tudományosság fejlesztéséhez és népszerűsítéséhez, a gyűjtemények — a mai kolozsvári múzeumok elődeinek — gazdagításához. Az évenként rendezett vándorgyűlések eseményszámba mentek azokban a kisvárosokban, ahol az Egyesület a vándorgyűlés néhány napjára letáborozott; az ilyenkor szervezett tudományos előadások résztvevői közé mindig bevonták az ottani tájegységet múltjával-jelenével együtt alaposan ismerő helyi eröket is, akik ily módon az egész Erdélyt átfogó, lüktető szervezet tagjainak érezhették magukat. Említsem meg még az Erdélyi Magyar Köz művelődési Egyesületet (EMKE), amelynek 1941. március 15-i ünnepe a hitlerista háborús politika és terjeszkedés elleni tüntetés jegyében zajlott le; az Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet (EMGE), amely falvakon gazdaköröket, szakmai könyvtárakat létesített, s tagjait a korszerű mezőgazdálkodással kívánta megismertetni kiadványai, színvonalas gazdasági szaktanfolyamai útján.

A lexikon roppant változatos és tömördek problémát felölelő anyaga, gondolom, nagyon megnehezítette a népes szerkesztőgárda munkáját. Nyilván, elsőrendű feladatai közé tartozott a kellő mérlegeléssel végzett szelektálás: annak eldöntése, hogy mi kerüljön a kötetbe, és mi maradjon meg dokumentációs anyagként. Úgy érzem, megbeszélésünkön nem lenne érdemes sok szót fordítani arra, ami kimaradt akár a válogatás folytán, akár azért, mert elkerülte a szerkesztők figyelmét; a kötet készen áll, várja az olvasókat, a kutatókat, s rá is alkalmazhatók Kőlcsey szavai: „Itt az irás, forgassatok / Érett ésszel, józanon.“ Sőt, hiábavalónak vélem a vitát a válogatás szempontjait illetően is, hiszen menet közben már nem lehet rajtuk változtatni: azok az irányelvek, amelyek a szerkesztő bizottságot az első kötetnél kalauzolták, érvényesek kell hogy maradjanak a hátralevő köteteknél is, még ha vannak is utólag felfedezett szépséghibák.

Bizonyára nem minősülök ünneprontónak, ha az ezutániakban néhány ilyen szelőre hívom fel a figyelmet. Kiindulópontom a kötet címe: *Romániai magyar irodalmi lexikon*, alatta pedig ezt olvashatjuk: „Szépirodalom, közzírás, tudományos irodalom, művelődés.“ Úgy érzem, hogy az, amit a kötet nyújt, nem esik egybe egészen a címmel. Kezdem barátaimmal, a festőkkel: miért kaptak helyet a kötetben? A *művelődés* miatt? Balázs Péter jelenlétét teljesen indokoltnak tartom, mert hírvő szerkesztői és riporteri múltját is fel tud mutatni, ezenkívül művészeti tárgyú írásaival is kitűnt. Ugyanúgy helyes volt felvenni a kötetbe Bandi Dezsőt, a képzőművészt és egyben népevelőt, aki nemegyszer írásban is kifejtette elgondolásait. Van aztán néhány olyan képzőművész, aki csupán könyvek illusztrátoraként került be, végül olyan is akad, aki egyszerűen „csak“ festő, amit feltehetőleg érzett a cikkíró is, mert odabiggyesztette, hogy a szóban forgó személy „számos szak-katalógus szerzője“, így próbálva az illetőt az írásbeliség felé közelíteni... Ilyen értelemben viszont nagyon fájjalom, hogy mások mellett miért nem jutott hely Fülöp Antal Andornak is, bár nála kevésbé jelentős festőkről olvashatunk a lexikonban. Úgy vélem, ha a képzőművészek szerepelnek, sokkal inkább be kellett volna hogy férjenek a kötetbe azok a színészek — nemcsak „Előadóművészt“ közös címszó alatt —, akik önálló szavaloestek keretében sokat tettek az irodalom és azon belül a romániai magyar költészet népszerűsítéséért.

Hasonlóképpen, úgy vélem, túlságosan sok orvosról számol be a lexikon — köztük olyanokról is, akik mindössze egyetlen litografált jegyzetet tettek közzé diákjaik számára, nem pedig a szélesebb rétegek művelése érdekében; ellenben a vegyészek, a mérnökök, a fizikusok, a mezőgazdászok — amennyire meg tudom ítélni az első kötet alapján — csak az illető szaktudományt bemutató összefoglaló fejezetekben jelennek meg.

Felvetek még egy kérdést: nem lehetne, nem volna-e érdemes kiadni, természetesen kisebb terjedelemben, egyszersmind a jelen lexikon tapasztalatainak hasz-

nosításával, egy *Romániai magyar művészeti lexikon*? Ott találnak meg igazi helyüket a festők, szobrászok, építészek, zenészek, ezenkívül a koreográfusok, ruhatervezők, filmesek, bábosok, akik ebből a mostani *irodalmi lexikon*ból egy kissé „kilógnak”.

A Korunk szerkesztőségében lezajlott tanácskozásnak talán legfőbb újdonsága, hogy nyomtatékot adott a természettudományos, illetve műszaki kérdések lexikoni tárgyalásának. Tövissi József és Tenkei Tibor a reáltudományok, illetve a technika oldaláról közelítettek a *Kriteron* e kiadványához — örömeiket és hiányérzetüket egyformán hangoztatva. Irásbeliségünk új korszak küszöbére érkezett — vélte Tövissi —, amelyben a „reál—humán vita” feloldódhat. Tenkei viszont az arányok eltolódását tette szóvá, s nem annyira a lexikon szerkesztőt hibáztatta, mint inkább a reális helyzetet elemezte.

Tövissi József • Anyanyelvi szakirodalom megjelentetése

Amikor a lexikon kezdeményezésének a hírért hallottam, úgy éreztem, nem vagyunk már teljesen egyedül mi, reál szakosok sem. Hogy miért kellett mégis mindmáig meglegednie a reáltudományi szakirónak az ismeretterjesztéssel, amelyet az esetek legnagyobb többségében a napi sajtóban, esetleg művelődési képes folyóirataink hasábjain folytathatott, és csak nagy ritkán juthatott el egy-egy tudományos igényességgel megírt munka a könyv állapotáig, arra a válaszkérésnek itt és most nincs helye. Annyit mégis megállapíthatunk, hogy a szabatosság és közérthetőség igényén kívül kiadóink nem tudják felkarolni az anyanyelvi tudományos reál-szakirodalom kiadásának, megjelentetésének eléggé bonyolult kérdését. Ez igazolja aztán azt a — sokszor látszólagos, sokszor valós — mellőzést és hiányérzetet, amely a magyar nyelvű reál-szakirodalommal kapcsolatban mutatkozik.

Igazolásul a sok közül egyetlen példát említek: a fizikai szakirodalomnak szentelt három oldalnyi teret felölelő ismertetőből kimaradt Ausländer Dezső neve. Ausländer már húsz éve foglalkozik az ultrahangkutatóval. Száztizenöt dolgozatot írt és közölt ebből a tárgykörből a román és a külföldi szaksajtóban. Nemzetközileg elismert interdiszciplináris tevékenysége mellett nem lelkisínylendő ismeretterjesztő tevékenysége sem.

A hiányok ellenére örömmel köszöntöm a közhöz indulást, amelyet írásbeliségünkben először a lexikon tesztített meg, jöjjék a természettudományi szakírók képességeikhez mértén csak szerényebb eredménnyel tudnak itt felzárkózni. Mindazonáltal merjük remélni, hogy ennek a kezdetnek a továbbiakban gyümölcsözőbb folytatása lesz.

A lexikon első kötetének 642 oldalán négy reáltudományi szakirodalom — a biológia, a fizika, a földtan és a földrajz — címszavai szerepelnek, de a személyi szócikkek 30 orvost, 18 mezőgazdászt, 9 matematikust, 6 vegyészt és 5 mérnököt is bemutatnak — a 10 fizikus, 10 földrajz és földtan szakos és 14 biológus mellett. Szükségesnek tartom előrebocsátani, hogy ennek a résznek az összeállításához egyrészt az eddigi hozzám is érkezett megjegyzésekből, sérelmekből, másrészt pedig szaktársaimmal folytatott beszélgetésekből, véleményeseréből szűrtem ki néhány gondolatot.

A fizikai szakirodalomban nem annyira a tartalmi, hanem inkább a formai kérdések említésre méltók. Ausländer esete talán a legkirívóbb, de rajta kívül több, egyetemen vagy más intézménynél dolgozó szakember irodalmi munkássága nem került említésre (Büchler Antal, Dezső Lóránt, Galiger Éva, Fényes Imre, Wallaschek István). Sok az elírás a didaktikai rangfokozat, valamint a tudományos cím tekintetében. A földtani és földrajzi szakirodalomban 40 szakíró személye és munkássága szerepel. Hogy mintegy húsz, főleg vidéken dolgozó és többségükben a jövő nemzedéket képviselő munkatárs kimaradt, annak az is oka lehet, hogy a fejezet írója nem kapta meg elejétől fogva a szabatos, világos, egységes tájékoztatót arról, kit és hogyan kérdezzen meg. Erre a jövőben sokkal több gondot kellene fordítani.

Kritikai megjegyzéseimet a következőkben foglaltam össze:

1. A szakirodalom bemutatásából hiányzik a tudománynépszerűsítés. Erre az „Ismeretterjesztés” címszóban feltétlenül sor kell hogy kerüljön. 2. Az előszóban olvasható, hogy személyi szócikket csak az kap, akinek önálló könyve van. Nos,

MOHY SÁNDOR: SZERVÁTIUSZ MŰTERMÉBEN

MOHY SÁNDOR: AKT

találtam olyanokat is, akik nagyon jelentős ismeretterjesztő cikksorozatokat közölnek a természettudományok köréből, de könyvük még nincs. Így az előszóban kifejtett kritérium érvényét veszti. 3. Nem kell a főlétszámot tapintat álláspontjáról értékelni a szakírókat: nem fontos a szakírók rangjának felsorolása, méltatása. Fontos a végzett munka, a cikkek és könyvek tárgyilagos, okos bírálata. 4. A különböző tudományágak művelőiről szóló személyi szócikk arányos legyen, az értékelésnek mind tartalmi, mind formai vonatkozásában. 5. A muzeológusok és más intézményeknél dolgozók szakirodalmi bemutatásáról gondoskodnunk kell, esetleg ágazati tudományok bemutatása során. 6. Jó lett volna a különböző reáltudományok és azok ágazatai körében eddig megjelent szakkönyvek, egyetemi tankönyvek listáját is közölni. Erre, reméljük, a jövőben sor kerül. 7. Hibaforrás volt, hogy a kéziratok hosszú ideig voltak munkában, a szócikkek szakaszokban és elég régen készültek el. 8. Valahogy úgy tűnik, hogy az első kötet szerkesztése háziipari módszerekhez is folyamodott. Ennek egyik, elég súlyos következménye az ismeretségi kör jelleg. Javasolom, hogy a Televízió magyar adása szenteljen egy kis időt a lexikon-híradóra is, hiszen amit csinálunk, az nem titok! Ennek kapcsán állítsunk be egy-két postafiókot, és várjuk a vidéki szaktársak tájékoztató leveleit. Létesítsünk 4—4 tagú szak-munkaközösségeket, amelyek a leveleket átnézik, és időnként számot adnak róluk a szerkesztőknek. 9. Minden ezután közlendő információ alaposabb bírálaton és korrektúrán essék át; az előző pontban jelölt négyes kollektívákat ezzel is meg kell bízni. 10. A néha kissé bővebben kifejtett anyag meghúzósa, rövidítése mindenképpen a szerző megkérdezésével, ellenőrzésével történjék, így elkerülhetők lesznek az értelemzavaró átszerkesztések.

Tenkei Tibor • Megajándékozottja vagyok a lexikonnak

Az az irodalmi lexikon, amelyről most tanácskozunk, engem mint mérnökembert először elégedetlenné tett, aztán mérlegelésre készítetett, és végül megelégedéssel — miért szegyélljem kimondani? —, halálával töltött el.

Először az elégedetlenségről.

A lexikon lapjait forgatva csak ilyeneket találtam: író, újságíró, szerkesztő, zeneszerző, költő, történész és újra zeneszerző (meglepően sok zeneszerző) és újra költő — de sehol egyetlen árva mérnök sem! Hát ennyire jelentéktelen gárdához tartoznék? Vajon a romániai magyar mérnöki gárda éppen ilyen gyengén járult volna hozzá ahhoz a szellemi teljesítményhez, mely e tájon létrejött?

Újra kezdtem lapozni a lexikont. Nemcsak a mérnököket vettem számba, hanem mindazokat, akik a gyakorlati, a termelőtevékenység területéről járultak hozzá szellemi teljesítményünkhöz. Nos, ezzel az önkényes besorolással a következő összegezésre jutottam: összesen 20 olyan szellemi munkást találtam, akik mérnökök, illetve az ipari tevékenységhez kötöttek. Ezek megoszlása a következő: gépészmérnök 2, villamosmérnök 1, építészmérnök 1, vegyészmérnök 4, mezőgazdász 6, közigazdász, iparszervező, statisztikus 6. Ennyi olyan szellemi munkást tudtam összegyűjteni, akik „írásbeliséggel” is kitűntek. Kevésnek találtam, és ezért elővettem a bukaresti Műszaki Kiadó 1950—1970. évi katalógusát. Egy kicsit javult a helyzetünk: a felsoroltakon kívül még 13 magyar szerzőt találtam, akik közül 7-nek magyarul jelent meg könyve. Ezek közül: 3 gépészmérnök, 1 építészmérnök, 1 élelmiszeripari mérnök, 2 pedig nem mérnök ugyan, de magyar nyelvű műszaki könyvvel jelentkezett.

Tetszik — nem tetszik, még ezzel a kiegészítéssel sem nagy azoknak a szakmámbelieknek a száma, akik nemzetiségünk szellemi teljesítményéhez való hozzájárulásukért megérdemelnék az irodalmi lexikon kicsiny, jelképes márványtábláját.

A „felindultságot” követő higgadt mérlegelés a következő következtetésekre juttatott: 1. a termelőtevékenységhez kötött értelmiségiek írásbeli megnyilatkozása elégtelen volt, és ma is nagyon szegényes; ezt önbírálon el kell ismernünk; 2. részbeni mentségükre, mentségünkre legyen mondva, hogy sem a két világháború közötti időszakban, sem azután magyar nyelvű szaklapok nem voltak és nincsenek; 3. nem véletlen, hogy az írásban megnyilatkozó értelmiségiek döntő többsége felsőfokú képzését még magyar nyelven szerezte, a műszakiak és általában a gyakorlati tevékenységhez kötött értelmiségiek számára viszont nincsenek magyar nyelvű felsőfokú intézetek; 4. egy műszaki ember írásbeli munkáját — véleményem szerint — nagyobb súlyúnak kell venni, mint más értelmiségit. (Vegyünk például a Fejes István esetét — aki egyébként kifejejtődött a lexikonból. Egyetemi

tanáregésége után, az egyik nagy gépgyártó vállalatban magas szinten megszervezte a szerszám- és készülékgyártást. Az elmúlt több mint két évtized folyamán számtalan üzemből jöttek hozzá tanulmányozni szervezési és irányítási módszerét, hatékonyságának a titkát. Ennek a társadalmilag értékes embernek az írásbelisége abban a számtalan tanulmányban, felterjesztésben és írásbeli műszaki-szervezési intézkedésben nyilvánult meg, amelyek nem jutottak el ugyan a széles olvasóközönséghez, de mint szellemi tevékenység, mint társadalmi hatékonyság feltétlenül összemérhető mondjuk egy újságíró munkáival. Nos, ha ez az ember, akinek nevét egyébként sok ezer ipari ember ismeri, csak egyetlen írással jelentkezik ugyan, de ebbe bele van sűrítve egy alkotó élet tapasztalata, akkor ennek az embernek feltétlenül méltó helye van azok között az értelmiségiek között, akiket szellemi teljesítményük okán számba veszünk.)

Úgy érzem, hogy valamit sürgősen tenni kell a műszaki értelmiséget illetően, mert ezek részaránya rohamosan nő, hatásuk pedig — a dolgozókkal való mindennapos kapcsolat révén — sokkal nagyobb, mint a más ágazati értelmiségieké.

És végezetül a megelégedés, a hála érzetéről. Bodor Pál mondta volt egyszer, hogy egy nemzet, esetünkben egy nemzetiség, számbeliségétől függetlenül, szükség-szerűen kitermeli magát — megfelelő körülmények közt — a minden szintű és rangú, a szellemi „önellátáshoz“ szükséges értelmiséget: akadémikusokat, írókat, műszakiakat, zeneszerzőket. Egy mondjuk 800 milliós nemzet éppen úgy, mint egy néhány milliós nemzetiség.

A lexikonvita végül visszatért az irodalomtudomány, a filológia körébe. A módszertani tanulságok — mint ahogy a lexikon főszerkesztőjének válasza jelezte — a következő kötetek igényesebb megszerkesztésében kell hogy kamatozzanak.

Gaal György • Minél pontosabb adatokat!

Hogy milyen nagy szükségünk van erre a lexikonra, azt már többször hangsúlyozták. Én magam is hányszor éreztem hiányát, mikor a Házsongárdi temetővel foglalkoztam! Hiszen azok az ott nyugvó jelentősebb halottak, akik már nem szerepelnek Szinyei József nagy életrajzgyűjteményében (esetleg az *Erdélyi lexikonban* sem), ebben a munkában kapják meg méltatásukat. A *Romániai magyar irodalmi lexikon* elsőként fogja a teljes hazai magyar írásbeliséget regisztrálni. S ha egyes szócikkeiben találunk is hibákat, helyesbítendő adatokat, ha a szócikk-típusok tökéletesítését szorgalmazzuk, ez csak az elkövetkező kötetek anyagának javítását célozza. Mert a kötet egészére vonatkozó szerkesztési-elvi kérdésekben — azt hiszem, valamennyien — egyetértünk Balogh Edgárral és közvetlen munkatársaival.

Ezt az elvi egyetértést annál inkább hangsúlyoznunk kell, mert majdnem egy időben e lexikkal — ugyancsak a Kriterion Könyvkiadó gondozásában — megjelent egy másik, rokon jellegű összefoglalás: A *romániai magyar nemzetiség*. A hazai magyarságot tudomány- és művelődési áganként bemutatni akaró kötet remek kézikönyv lehetett volna. De éppen megszerkesztetlensége egy teljesen felemás munkát eredményezett. Mindegyik szerzője — mivel saját elképzelése szerint állította össze a rá bízott szakterület ismertetését — más-más struktúrájú kis tanulmányt írt. Egy-egy szakterületnek jóformán mindegyik magyar művelője bekerült a kötetbe, másoknak csak a jelentős képviselői, de néhány tudományág — így például az irodalomtörténetírás — teljesen ki is maradt. S ráadásul a kötet végéről hiányzik a névmutató, amely talán a felszabadulás utáni romániai magyar értelmiség legteljesebb névsora lehetett volna. E kötettel összevetve, a Balogh Edgár nevével fémjelzett lexikon elvi szempontból majdnem tökéletes.

Lexikonunk azzal, hogy az írásbeliséget tekintve kritériumnak az irodalom szó legtágabb értelmezését alkalmazza, Szinyei munkájával rokonítható, azzal azonban, hogy nemcsak regisztrál, hanem — ahol lehetséges — értékítéleteket is megfogalmaz, valamint összefoglaló-monografikus szócikkeket is tartalmaz, messze túlhaladja a pozitívista adattárakat. Sajátos körülményeink között előreláthatóan hosszú ideig e lexikon marad a romániai magyar művelődés legteljesebb kézikönyve, adattára és értékmérője. Talán erre alapozva érdemes lesz majd — egységes szempontok szerint — újra összeállítani a romániai magyar nemzetiség monográfiáját, főleg az értékítéletekre helyezve a hangsúlyt.

Mert értékítéleteink eléggé viszonylagosak, s az ilyen sok szakterületet felölelő lexikonban, ahol nem is szakember állít össze minden szócikket, elkerülhetetlenek a tévedések. Ugyancsak nehéz a szellemtudományok művelőiről s azokról a szépírókról helytálló véleményt alkotni, akiknek a műveiről immár évtizedek óta vagy talán megjelenésük idején sem jelent meg egyetlen sor értékelés. Ilyen esetekben a lexikon elsősorban regisztrál, nyilvántartásba vesz.

A legfontosabb és egységesítendő tehát: milyen adatokat tüntessen fel egy-egy szócikk?

Véleményem szerint, függetlenül attól, hogy a lexikonunkba felvett személy mennyire jelentős, legfontosabb életrajzi adatait pontosan össze kell gyűjteni: mettől meddig (dátumszerűen) milyen iskolákba járt, hol érettségizett, melyik főiskolán mikor és milyen diplomát szerzett, járt-e külföldi tanulmányúton. Ugyancsak dátumok kíséretében kell a munkahelyeit is felsorolni, valamint jelezni nyugdíjazásának időpontját. Minden esetben fel kell tüntetni, ha valaki doktori címet szerzett (hol és miből), ha egyes társaságok tagjává választották (mikor), s ha jelentősebb díjakkal tüntették ki. Az első kötet életrajzi ugyanis legfeljebb az iskolát (városát) és az egyetemet nevezik meg, az életrajz többi adata (doktori cím, irodalmi társasági tagság, díjak) gyakran hiányos. Pedig az Erdélyi Irodalmi Társaság tagjainak teljes névsorát 1929-ben Borbély István, 1939-ben Gyalui Farkas közölte. A jelentősebb kitüntetések a korabeli folyóiratok mindig közhírré tették. Ezeket az adatokat ma még szinte hiánytalanul össze lehet gyűjteni. Az iskolai értesítők és egyetemi évkönyvek évről évre kinyomatták a diákok névsorát az 1940-es évek közepéig; az utóbbi évtizedekre vonatkozóan legtöbbször a család, a kortársak emlékei is útmutatóul szolgálhatnak. Alig szerepel olyan személy a lexikonban, akinek egykori barátját, rokonát, ismerősét ne tudnók felkutatni. Találó Szabó György észrevétele: az utolsó pillanatban születik ez a lexikon, néhány év múlva irodalmunk kezdeteiről már csak a dokumentumokat faggathatjuk!

Jóllehet nem célja a lexikonnak személyi és szakbibliográfiákat helyettesíteni, könyvészeti része külön figyelmet érdemel. Egyelőre — tudtommal — még csak nem is készül a romániai magyar irodalom átfogó könyvészete, amelynek pedig meg kellett volna előznie a lexikont. Tehát a lexikon itt is óriási szolgálatot tesz, kiindulási alapot nyújt az érdeklődőknek, kutatóknak. Ettől még sürgető feladat marad néhány folyóirat és napilap repertóriumának összeállítása, kinyomtatása, valamint a személyi bibliográfiák elkészítése. Egyelőre arra hívom fel a figyelmet, hogy a kolozsvári Egyetemi Könyvtár filológiai részlegén a következő — államművelésügyi minisztérium által elkészített — folyóirat-repertóriumok állanak a kutatók és lexikonmunkatársak rendelkezésére: *Brassói Lapok* 1929—1934, *Ellenzék* 1923—1927, *Előre* 1953—1957, *Erdélyi Helikon* 1928—1930, 1931—1936, *Erdélyi Lapok* 1908—1913, *Erdélyi Magyar Szó* 1939—1940, *Friss Újság* 1936—1939, *Genius és Új Genius* 1924—1925, *Igazság* 1969—1973, *Irodalmi Almanach* 1950—1953, *Keleti Újság* 1918—1925, *Nagyvárad* 1920—1944, *Nagyvárad Friss Újság* 1936—1940, *Nagyvárad Napló* 1928—1940, *Páztortűz* 1921—1930, 1931—1944, *Romániai Magyar Szó* 1944—1953, *Termés* 1942—1944, *Utunk* 1960—1962, *Világosság* 1944—1947. Rajtuk kívül a *Korunk* és az *Utunk* teljes repertóriumai is többé-kevésbé elérhető. Mindezek anyagát felhasználva a lexikon számos szócikke gazdagabb lett volna.

Külön szócikktípust képviselnek a lapok és a folyóiratok. Ezeknél jelölni kell az első és az utolsó szám megjelenésének dátumát, mettől meddig kik és hol szerkesztették, esetleg mikor és miért szünetelt a lap, milyen címváltozásai voltak. Félrevezető ugyanis a szerkesztők pusztán időrendbeli felsorolása. Általában a címlapon vagy a kolofonban feltüntetett adatokat s azok változásait a szócikkek is, dátummal összekötve, tükröznie kell.

Mindezekhez pedig az szükséges, hogy a szócikk írója ne más lexikonok, kézikönyvek, bibliográfiák adatait vegye át, hanem ellenőrizze azokat, vesse össze a könyvtár biztosította valamennyi dokumentációs eszközzel. Így köztudatba átment tévedéseket is sikerül korrigálnunk, s a lehető legpontosabb adatokat nyújthatjuk. Az már a szerkesztőkön múlik, hogy ne úgy próbálják olvasmányosabbá tenni egyik-másik szócikket, hogy törlik belőle a dátumokat, az aprókezes adatokat, amikért a szócikk szerzője esetleg napokig lapozott újságokat, s két-három emberrel is levelezett. A lexikon elsődleges értékét mégiscsak az adatok bősége és pontossága adja.

A *Romániai magyar irodalmi lexikon* I. kötete még Gulyás Pál torzóban maradt életrajzgyűjteményére alapozhatott, a II. kötet szerzői már csak általános, életrajzi és irodalmi lexikonokat használhatnak fel kiindulási alapul. Ugyanakkor megkönnyíti munkájukat, hogy számos szerkesztési részletkérdést tisztáz majd az I. kötet anyagáról kialakult vita.

Az irodalmi lexikon szerkesztői és munkatársai nevében hálás köszönettel fogadom a *Korunk* három szakemberének méltató és bíráló előadását. Amit kiegészítésül az elmondottakhoz hozzáfűzök, tudatosítani kívánja az olvasók számára a *Romániai magyar irodalmi lexikon* belső felépítésének logikáját, egyben tisztázza, hogy a megjelenést követő szakaszban elengedhetetlen javítások és pótlások elsődleges mértéke is éppen ez a szerkesztési szabályosság.

Munkánk több mint egy évtizedes folyamatában mindig az a törekvés jutott érvényre, hogy a romániai magyar nemzetiség életének, társadalmi és művelődési mozgásainak teljes képét adjuk az írásbeliség tükrében. A nemzetiséget nem lehet területi, gazdasági, közigazgatási szempontból Románia lakosságának egészétől megkülönböztetően meghatározni, s nyelve sem egyedülálló, hanem része egy szélesebb körnek. Ami azonban kétségtelenül meghatározza a hazai magyar nemzetiséget, az közlési és tájékoztató hálózatunk, vagyis az a kommunikációs és információs összefüggés, amely a történelmileg öröklődő népiséget ma tudatos egységbe fűzi. Lexikonunk szerkesztési alapelve azoknak a kölcsönviszonylatoknak a számbavétele, amelyek személyi és intézményi, helyi és időbeli kommunikációk és információk benső kapcsolatrendszerét alakítják ki, közületté formálva a magyar tömegeket.

Konkrétan ez annyit jelent, hogy minden egyes címszót és szócikket, legyen az személyi vagy gyűjtő jellegű, intézményes vagy tematikai, ebbe az összefüggéshálózatba helyezzünk. Ahol ez sikerül, ott a lexikon jól teljesíti feladatát, ahol pedig ez nem valósult meg a kellő mértékben, ott javításra és kiegészítésre szorul.

Ebből a felfogásból ered a széles skála, vagyis az a szándék, hogy az irodalmat legáltalánosabb értelemben összírásbeliségként értelmezzük. Egyáltalán nem csökkenti ez a szorosabb értelemben vett szépirodalom szerepét és jelentőségét. A túlnyomó, leginkább kidolgozott lexikoni anyag mégiscsak a szépirodalom köréből való, mert írásbeliségünknek ez az ága a legvirágzóbb, s a líra, epika, dráma szépirodalmi művelői azok, akik a nyelv csiszolásával, a gondolatosság bővítésével, szóval a mindenkire érvényes kifejezőtechnika mindenkori fejlesztésével élen járnak. A nemzetiség önfenntartása azonban a tudományos-műszaki forradalom korában szükségessé teszi a közírás vagy publicisztika, tehát a sajtó, rádió, televízió, nemkülönben a tudományos irodalom s minden művelődési ágazat számbavételét.

Ahol s ahogy lehetett, úgy gyűjtöttük be a személyi adatokat, hogy minden egyes szerzőnél minél tökéletesebben megadjuk írásbeliségének földrajzi és intézményi forrásait. Közöljük a szülőföldre és nevelkedésre vonatkozó adatokat, az iskolázást, a munkahelyeket, s aki a lexikont végiglapozza, már ebből az adatláncolatból is megkapja földrajzi elhelyezkedésünk és iskolahálózatunk teljes képét. A kötet végén közlöt helynévjegyzék szemlélteti, hogy az A-tól F-ig terjedő névsor legalább háromszáz falusi, kis- és nagyvárosi, illetve fővárosi gyűjteményből szívtá felírásbeliségének élményanyagát, s teljessé válik megtartó anyanyelvi iskolahálózatunk dokumentációja is. Az egyes személyi szócikkek lehetőleg befűzik a képzőművészetek, a zene, a színház segédletét is az írásbeliség s így a nemzetiségi kommunikációs-információs közösség létrejöttében.

S mert nem a semmiből indult el a romániai magyar irodalom, egyedek, intézmények esetében is, de külön kulturális táj- és városócok feldolgozásával, sőt a klasszikusokra való emlékezőkultúrával is utaltunk a múlt hagyományaira, történelmi folytonosságunkra. Ide tartozik természetesen az erdélyi román—magyar—szász együttélés, a bánsági többnemzetiségűség sok évszázados hagyományának tudatosítása is, igazolva, hogy a néptestvériség eszméje, elsősorban a román—magyar egymásrautaltság gondolata nálunk tulajdonképpen az RKP nemzetiségi politikájának mindennapjain innen és túl a romániai magyarság jellemző nemzeti sajátossága, hazafiságunk záloga lett.

Hallatlan nehézségekkel kellett megküzdenünk, hiszen repertóriumok, könyvjegyzékek, lapkimutatások, dokumentációs gyűjtemények készen nem állottak rendelkezésünkre, s úttörők módján mindent legelőlről kellett kezdenünk. Közben értékes munkatársaink kezéből hullott ki a toll, a munkát váltott erővel kellett folytatnunk. Így nem csoda, hogy aránytalanságok, hibák, következetlenségek, hiányok várnak felfedésre és javításra. Különösen ott, ahol az anyanyelvi művelődésnek s írásbeliségnek hiányoztak a kellő fórumai, így a természettudományok, a technika tárgykörében, visszamenőleg is további kutatómunkára van szükség, hogy lexikonunk a teljesség igényének eleget tehesen.

Az I. kötet több mint száz ember munkája. A megjelenés váratlan közérdek-lődést keltett, s abban bizunk, hogy az előszóban is kért hiány- és hibajelzésekkel, értékes ténybeli bírátaival immár negyvenezer olvasónk válik munkatársunkká.